

MAGYAR AFRIKA TÁRSASÁG
AFRICAN-HUNGARIAN UNION

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR
AHU HUNGARIAN AFRICA-KNOWLEDGE DATABASE

HEVESY Iván

Vad népek költészete

Eredeti közlés/Original publication:

1929, in: Harsányi Zsolt et al. szerk.: *A műveltség útja*, IV. kötet, 291–300. old.

Elektronikus újraközlés/Electronic republication:

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR – 000.000.680

Dátum/Date: 2013. július 28. / July 28.

Az elektronikus újraközlést előkészítette

/The electronic republication prepared by:

B. WALLNER, Erika és/and BIERNACZKY, Szilárd

Hivatkozás erre a dokumentumra/Cite this document

Hevesy Iván: Vad népek költészete, *AHU MATT*, 2013, pp. 1–14. old., No. 000.000.680, <http://afrikatudastar.hu>

Eredeti forrás megtalálható/The original source is available:

nagyobb könyvtárakban

Kulcsszavak/Key words

magyar Afrika-kutatás, „vad népek” költészete, Európán kívüli népek, törzsi kultúrák szájhagyományai,

Hungarian African research, poetry of the „wild peoples”, oral traditions of the Extra-European peoples or tribal cultures

AZ ELSŐ MAGYAR, SZABAD FELHASZNÁLÁSÚ, ELEKTRONIKUS,
ÁGAZATI SZAKMAI KÖNYV-, TANULMÁNY-, CIKK- DOKUMEN-
TUM- és ADAT-TÁR/THE FIRST HUNGARIAN FREE ELECTRONIC

SECTORAL PROFESSIONAL DATABASE FOR BOOKS, STUDIES,
COMMUNICATIONS, DOCUMENTS AND INFORMATIONS

* magyar és idegen – angol, francia, német, orosz, spanyol, olasz és szükség szerint más – nyelveken készült publikációk elektronikus könyvtára/
writings in Hungarian and foreign – English, French, German, Russian, Spanish, Italian and other – languages

* az adattárban elhelyezett tartalmak szabad megközelítésűek, de olvasásuk vagy letöltésük regisztrációhoz kötött/the materials in the database are free but access or downloading are subject to registration

* Az Afrikai Magyar Egyesület non-profit civil szervezet, amely az oktatók, kutatók, diákok és érdeklődők számára hozta létre ezt az elektronikus adattári szolgáltatását, amelynek célja kettős, mindenekelőtt sokoldalú és gazdag anyagú ismeretekkel elősegíteni a magyar afrikánisztikai kutatásokat, illetve ismeret-igényt, másrészt feltárni az afrikai témájú hazai publikációs tevékenységet teljes dimenziójában a kezdetektől máig./The African-Hungarian Union is a non-profit organisation that has created this electronic database for lecturers, researchers, students and for those interested. The purpose of this database is twofold; on the one hand, we want to enrich the research of Hungarian Africa studies with versatile and plentiful information, on the other hand, we are planning to discover Hungarian publications with African themes in its entirety from the beginning until the present day.

VAD NÉPEK KÖLTÉSZETE

Hevesy Iván

Az utóbbi időben a tudósoknak és a nagyközönségnek érdeklődését egyre jobban foglalkoztatják azoknak a vad népeknek szokásai, vallási kultuszai, művészete és költészete, amely vad népek az egzotikus világrészek tájait lakják. A nagyközönséget ezekből a kutatásokból csak a furcsaságok érdeklik.

A tudományos kutatás azonban nem elégszik meg azzal, hogy rámutasson a vad népek gondolkodásának és szokásainak különösségeire, hanem sokkal többet akar elérni megfigyeléseivel. A ma élő vad népeket, ugyanis joggal tekinthetjük úgy, mint az ősembereket. Tulajdonképpen a mai művelt emberiségnek őse, a kőkorszaki ősember nem volt más, mint az európai primitív ember, aki bizonyára alig különbözött az afrikai négektől, a dél- és észak-amerikai indiánoktól, az ausztráliai négeltől és a csendes-óceáni szigetvilág pápua, maori és malájai bennszülöttjeitől. Ha tehát ezeknek a vad népeknek életét tanulmányozzuk, feltárul előttünk annak a titka is, hogy valamikor az ősidőkben hogyan alakulhatott ki az emberiség vallása, erkölce, a társadalom és a család felépítése, az építészet, szobrászat, festészet, zene és költészet.

A vad népek költészetét nem nevezhetjük egzotikus irodalomnak, mert hiszen ezeknek a népeknek legtöbbje nem ismeri az írás tudományát vagy ha ismeri is, azt legfeljebb egészen kezdetleges feljegyzésekre tudja felhasználni. Ilyenformán költészetüket: verseiket, meséiket és elbeszéléseiket nem jegyzi fel írásos formában, hanem szájról szájra adják tovább egymásnak, az apák a fiúknak éneklük el és mesélik el, hogy azok azután tovább adják a következő nemzedéknek. Nemcsak a költészetnek és a mesemondásnak eredetét ismerjük meg bennük, hanem egyúttal képet kapunk arról is, hogy ezek a vad népek hogyan magyarázzák meg a körülöttük levő természet egyes jelenségeit, hogyan képzelik el a világ teremtését, a napnak, holdnak, csillagoknak megszületését, a tűz keletkezését és az ember létrejöttét.

A művelt, mai népek irodalmában a lírai költészet, a versköltészet az, amelyet az érzések legegyszerűbb és legközvetlenebb megnyilatkozásának tartunk. Tudjuk azt is, hogy ez a lírai költészet leggyakrabban a szerelmi étellel, a szerelem érzéseivel foglalkozik. Ha már most a vad népeknek verseit nézzük ebből a szempontból, akkor csodálkoznunk kell látnunk, hogy a szerelmi költészet a vadembereknél úgyszólván teljesen ismeretlen. Tudósok és utazók Afrikának, Amerikának, Ausztráliának és a körülötte levő szigetvilágnak úgyszólván minden vidékét átkutatták, hogy összegyűjtsék, feljegyezzék és írott formában megörökítsék a bennszülöttek verseit. Kiderült, hogy ezeknek a verseknek legnagyobb része munkadal vagy pedig valami olyan szövege van, amely a primitív ember babonás érzelmeit fejezi ki.

Mik azok a munkadalkok? Ma is megfigyelhetjük, hogy amikor több ember közösen végez valami nehéz munkát, legyen az akár hajóvontatás, evezés vagy teherszállítás, gyakran könnyítik meg ezt a munkát azzal, hogy énekléssel szabályozzák annak egyenletesen megismétlődő mozdulatait. Eléri ezzel azt, hogy valamennyi munkás egyszerre, ugyanarra a taktusra mozog. Egészen hasonló ez ahhoz, amikor katonák zene- vagy énekszó mellett masíroznak, miközben szintén a zenének és az éneknek ritmusa könnyíti meg a menetelésnek, az egyszerre lépésnek taktusát. A vadembereknél ilyen munka- és evezősdalokat nagy számban találtak, azonban, ha lefordították európai nyelvre azoknak a szövegét, kiderült, hogy azok valami roppant kezdetleges gondolatot vagy érzést fejeztek ki. Ez általában véve érvényes a vad népeknek legtöbb versére.

Egy-két példa nagyon jól be fogja bizonyítani ezt az állításunkat. Egy közép-ausztráliai törzsnél jegyezték fel a következő verset; ha ugyan versnek lehet nevezni ezeket a sorokat:

„A fehér ember borsót eszik,
Én is ennék,
Én is ennék!”

Ezt az együgyű szöveget éneklük egymásután számtalanszor, valami európai fülnek roppant egyhangú dallammal. Találtak ennél még egyszerűbbet is, ahol a vers szövege a következő:

„A főnök bátor.
A főnök bátor.
A főnök bátor...”

És így tovább a végtelenségig. Az ilyen értelmetlen kis verseket talán csak az teszi valamennyire költőivé, hogy a vadembereknél a költészet még nincs elválasztva az énekléstől. Minden költeményüket énekelve adják elő és pedig többnyire nem egyedül, hanem több ember együtt. Az előbb bemutatott két kis versikéhez viszonyítva, már szinte nagy haladást mutat a braziliai indiánoknak ez az énekszövege:

„Ma vadászatot tartottunk,
Sok vadat ejtettünk,
A hús jó,
A pálinka jó!”

Ez a versike, ha primitív is, mindenesetre valami nagyon őszinte és nagyon egyszerű emberi érzést fejez ki.

Nem szabad azonban mégsem azt hinnünk, hogy a vademberek mindig csupa ilyen együgyűséget énekelnének. Találunk náluk olyan költeményeket is, ahol az érzéseknek és a gondolatoknak a kifejezése már határozottan költőies. Különösen az észak-amerikai indiánok sirtóénekei azok, amelyek kitűnnek mély érzésükkel. A gyásznak és fájdalomnak őszinte és mély kitörései ezek, telve igazi emberi indulatokkal. A másik gyakori fajtája a fejlettebb primitív költészetnek az avatási szöveg, amelyet akkor énekelnek, amikor a fiatal fiúkat férfiakká, a fiatal leányokat pedig asszonyokká avatják. Különösen szépek azok a versszövegek, amelyeket a pápuáknál gyűjtöttek össze. A pápuáknál és a maoriknál nagy divatja van a bőr kifestésének, az úgynevezett tetoválásnak, amely egyébként meglehetősen fájdalmas művelet, mert a rajzokat és az ábrákat belemaratják, lemoshatatlanul beleégetik a testnek, különösen az arcnak a bőrébe. Ennek a tetoválásnak az a célja, hogy a szent varázsjelekkel megvédjék az embert mindenféle veszedelemtől, különösen a betegséget okozó gonosz szellemeknek a rossz akaratától. A tetoválást az avatási ünnepen végzik, és ekkor éneklük a körülállók az avatási dalt. A Csendes-óceán szigetvilágnak polinéziai vidékéről mutatjuk be egy avatási dalnak a kezdetét:

Leányom, jöjj, hogy tetováljunk.
Engedd, hogy kirajzoljunk téged.
Hogy tetováljunk téged, hogy ékesítsünk téged.
Engedd, hogy kirajzoljuk álladat.
Ne mondják majd, ha a faluba mész:

„Honnan jön ez a csúnya leány?
 Leányom, feküdj le, hogy kirajzoljunk téged.
 Hogy tetováljunk téged,
 Hine-te-iva-iva szent nevében.
 Ne mondják majd, ha a szolgák közé mégy:
 „Honnan jön ez a vörösajkú leány?”
 Leányom, engedd, hogy tetováljuk arcodat,
 Hogy ékesítsük arcodat stb.

Ennek a tetováló éneknek néhány sora elárulja azt, hogy ők ezt az arcdíszítési műveletet szent és vallásos kötelességnek tartották. Ez a sor pedig, hogy: „Honnan jön ez a vörösajkú leány?” utal arra, hogy a maoriknál tetoválás közben a leányok ajkait világoskékre festették és a piros ajkakát a lehető legcsúnyábbnak tartották egy nőnek az arcán. Ez a tetoválási szöveg azonban még mindig csak úgy hat ránk, mint egy érdekes kuriózum, amelyben még jobban megismerünk egy olyan furcsa szokást, amelyről immár sokat olvastunk.

Az afrikai négereknek költészete az, amely legtöbb olyan példát mutat, ahol a vers már a mi ízlésünk szerint is nagyon szép és kifejező. Közép-Afrikában, a Kongó-folyam vidékén, él egy törpe termetű néger törzs. Műveltségi színvonal szempontjából jóval alatta van az észak- és dél-afrikai négereknek, költészetük azonban sok tekintetben szebb, mint azoké. Elegendő lesz ennek a törpe törzsnek azt a dalát bemutatni, amely a szegény Nküről szól, arról a néger szolgáról, aki minden munkát elvégez és akit végül mégis mindenből kisemmiznek.

Így szól a vers:

Az erdő nagy, a szél kedvező.
 Előre, békü-nép, kifeszített íjjal!

Erre, majd amarra, amarra meg erre,
 Vadkan jön – ki öli le a vadkant?
 Nkü öli le – de ki eszi meg? Szegény Nkü!
 Te csak terítsd le: te majd jóllakhatsz a belekkel.

Bum! Az elefánt a földön!
 – Ki ölte le? – Nkü ölte le.
 – Kié lesz két szép agyara? – Szegény Nkü!
 Te csak terítsd le: meghagyták a farkát neked.

Hontalanul, mint a majmok,
Ki gyűjti be a mézet? – Nkü gyűjti be.
– És ki nyalja fel, hogy hasa puffad tőle? – Szegény Nkü!
Te csak hozd le a fáról – meghagyják neked a viaszsejteket.

Itt vannak a fehérek, a jó fehérek! –
Kicsoda táncol? – Nkü táncol.
– És ki szíja el dohányát? – Szegény Nkü!
Te csak kuporodj le és nyújtsd ki alamizsnára kezed!
(Ford.: Dénes Zsófia)

Ez a vers szomorú és megindító hangjával egyike a legszebb primitív költeményeknek. Ugyanettől a törpe törzstől, ugyanannak a szerzőnek fordításában, bemutatunk egy másik költeményt is, amely bizonyos szempontból érdekesebb, mint az előző.

Az állatok tánca

A főnök:
A hal így tesz ...
A törzs:
Hip!
A főnök:
A madár így tesz ...
A törzs:
Vissz!
A főnök:
A majom így tesz ...
A törzs:
Nyá!
A főnök:
Vetem magam balra,
Vetem magam jobbra,
Úgy teszek, mint a hal,
Siet a vízben, siet,
Fickándozik, ugrik!
Él, táncol, énekel!
A törzs:
A hal: Hip!
A madár: Vissz!

A majom: Nyá!

A főnök:

A madár elrepül,
repül, repül, repül,
Jön, megy, suhan.
Felszáll, lebeg és lecsap.
Teszek, mint a madár,
Él, táncol, énekel.

A törzs:

A hal: Hip!
A madár: Vissz!
A majom: Nyá!

A főnök:

A majom ágról ágra,
Szalad, hintál és ugrik,
Nősténye, kölyke nyomában.
Tele a pofája, örömet járja,
Itt a majom! Itt a majom!
Él, táncol, énekel.

A törzs:

A hal: Hip!
A madár: Vissz!
A majom: Nyá!

Ha figyelmesen végigolvassuk ezt a szöveget, rögtön észrevevessük, hogy tulajdonképpen nem egyéb, mint kardal, amelyben a szólista, a törzsfőnök, váltakozva énekel a kórossal, a törzs többi tagjával. Az is kivehető a versből, hogy közben a főnök, illetve a varázsló utánozza is sorban a halnak, a madárnak és a majomnak mozdulatait. A néprajzi kutatás kiderítette, hogy az ilyen kórusok az állatimádó vallással kapcsolatosan jöttek létre. Az egész ceremóniának nem szórakozás és mulatság volt a célja, hanem az, hogy a törzs által imádott szent állatnak a lelkét megidézzék, akár abból a célból, hogy az segítséget adjon valami nagy vállalkozáshoz, pl. az egész törzs részvételével rendezett nagy vadászathoz, akár pedig azért, hogy segítségét kérjék valami nagy veszedelem, ellenséges törzs támadása, éhínség, járvány vagy hasonló baj ellen. Ebben az esetben nemcsak arról van szó tehát, hogy verseket énekelve előadnak és ezt majdnem minden esetben még zenével is, többnyire dobszóval kísérik, hanem itt az előadók játszanak

is. Ezáltal az egészből valami primitív színelőadás keletkezik. Most már tehát az érzelmeket kifejező rövid versek, a lírai költemények után megismertük a színműnek, a drámának kezdetleges alakját is. Természetesen ettől a bemutatott színdarab-szövegtől a mi színházaink drámai előadásáig éppen olyan hosszú fejlődés vezetett, mint azoktól a primitív lírai versektől Petőfi Sándornak vagy a mai költőnek költészetéig.

A lírai verseknek és a drámáknak megismerése után áttérhetünk a vad népek költészetének legérdekesebb területére, a mesemondásra, amely talán a legkülönösebb, legmélyebb bepillantást enged érzésviláguk megismerésébe. Különösen a mesék azok, a melyekben megnyilatkozik a vadembereknek elképzelése az egész világról. A vadembert nagyon erősen foglalkoztatják azok a megmagyarázhatatlan jelenségek, amelyeket maga körül lát. Tapasztalja, hogy a Nap, amely a látóhatár egyik oldalán felkel, este eltűnik a látóhatár alatt, hogy másnap újra előkerüljön. Töpreng tehát azon, hogy merre járhat a Nap közben, amíg a földön sötétség, amíg a világon éjszaka van. Gondolkodik afelől is, hogyan keletkezhettek a Nap, a Hold és a többi égitestek. Gondolatait azután a legkülönösebb módon fejezi ki valami furcsa kis mesével. A Dél-Afrikában élő busmanok, akik a föld mai népei között a legalacsonyabb színvonalon állanak, így beszélik el az égitestek keletkezését: Valamikor régen a tengeri macskák üldöztek egy szöcskét. A szöcske ijedtében nekiugrott egy antilopnak és felhasította annak epehólyagját. Az antilop epéje szétömlött és ebből lett a sötétség. A szöcske azután felhajította az égre a bőrpapucsát. Ez lett a Hold. Hideg, mint a bőr és sárgászörös, mint az a sár, ami a papucsra ragadt. A Nap valamikor ember volt, akinek a hóna alól sugárzott a fény. Ezt a régi busmanok, feldobták az égre, hogy mindenkinek világítson.

Figyeljük meg ebben a mesében a sorrendnek a képtelenségét. Előbb voltak az állatok és emberek és csak azután lett a Nap és a Hold. Az ausztráliai négerék is hasonló mesékkal magyarázzák a világ keletkezését. Ausztráliában él az emu, egy strucchoz hasonló nagy madár. A bennszülöttek szerint egy Muramura nevű varázsló felhajította az emu tojását az égre és lett a Nap. Muramura ezzel az embereknek akart segíteni, mert az volt a célja, hogy a Nap sugaraival bágyassza el azokat az állatokat, amelyekre a bennszülöttek vadásznak. (Mintha bizony a bennszülötteket éppen úgy nem bágyasztaná el a Nap forró sugara.) A Nap azután, szerintük, éjjel végiglátogatja a halottakat, azok örömeiben minden éjjel megajándékozzák egy piros

kengurubőrrel. Azért olyan piros a Nap, amikor reggel felkel. Egy másik ausztráliai mese szerint a daru és az emu összevesztek. Erre a daru dühében odaszaladt az emu fészkéhez, kikapott belőle egy nagy tojást és felhajította az égre. Ott a tojás ráesett egy rakás tüzelőfára, a sárgája végigfolyt a fán és lángba borította. Erre azután az egész világon gyönyörű világosság áradt szét. Mikor a farakás tüze kialszik, akkor jön az éjszaka. Az égben lakik egy jó szellem, aki minden éjjel újabb farakást hordat össze szolgálóival és azt reggel meggyújtja. De hogy az emberek tudják, mikor van vége az éjszakának, előbb felgyújtja az égen a hajnalsillagot. De ezt a hajnalsillagot nem mindig veszik észre az emberek. Ezért a szellem jóindulatában annyira megy, hogy megteremti a kakast, aki azután hangosan jelzi a Napnak a fölkelését. Ha a rossz gyerekek utánozzák a kakas hangját, akkor a nagy szellem büntetésből a szemfogukra még egy fogat növeszt.

A Nap születését még naivabban adja elő egy pápua mese. Egy asszony nap-nap után lejárt a tengerpartra és ott összebarátkozott egy nagy hallal. Később azután ettől a haltól gyereke született. A gyerek nagyon rossz volt és ezért a falubeliek meg akarták büntetni. Erre az asszony visszavitte a gyereket apjához, a nagy halhoz, aki a szájába vette és elvitte messze országra. A gyerek azonban, akit Dudugérának hívtak, előbb megjövendölte, hogy olyan forrás lesz, amelyben minden ember és állat meg fog halni. A jóslat csakugyan beteljesedett és az emberek majdnem mind meghaltak. Dudugéra anyja azonban egy éjszaka felvitt a hegy tetejére egy fazék mészport és mikor a Nap felkelt, a mészport a Nap arcába fújta. A Nap erre összehunyorította a szemeit, mert nagyon csípte a mészpor. Így azután nem sütött olyan erősen, elmúlt a nagy hőség és újra éltek emberek a földön.

Egy dél-amerikai indián mese szerint valamikor a Nap nagyon gyorsan járt az égen. Egy leányt akit a mezőre küldtek dolgozni, elpanaszolta az anyjának, hogy nem tud a munkájával végezni, mert a Nap nagyon gyorsan megy az égen. Erre az anya elküldte a fiát, akinek azután sikerült eltörni a Napnak egyik lábát. Azóta a Nap lassabban jár. A vadembernek mindenütt feltűnik az is, hogy a Hold fénye elhalványul, ha feltűnik a Nap. Ebből úgy gondolja, hogy a Hold és a Nap ellenségek. A két ellenség között pedig a Nap az, aki erősebb. Erről az ellenségeskedésről szól egy afrikai néger mese, amelyet egész terjedelmében itt közlünk:

„A Hold és a Nap testvérek voltak. De a Hold a Nap ellen cselszövést eszelt ki és azt mondta neki: „Dobjuk be a vízbe gyerekeinket!” A Nap beleegyezett. Mikor eljött a terv kivitelének ideje, a Hold eldugta a maga gyerekeit és helyettük nagy fehér kavicsokat rakott egy kosárba. A Nap nem vette észre ezt a csalást és ő csakugyan a gyerekeit dugta bele egy zsákba. Útnak indultak és egy folyó partjára értek. A Hold kiöntötte a kosárból a fehér kavicsokat a folyóba. Ezzel megcsalta a Napot, aki a gyerekeit dobta a folyóba. Mind a ketten hazamentek. Mikor vége volta napnak, a Nap minden ember örömére egészen egyedül távozott el. Jött az éjszaka és a Hold előjött összes gyerekeivel. Erre a Nap nagyon megharagudott és szidta a Holdat, mert ő a gyermekeit mind a folyóba dobta. De a Hold azt mondta a Napnak, hogy az ő ereje ugyanis nagyon nagy, sokkal jobb a világnak, hogy az ő gyerekei a vízbe kerültek, mert így az emberek megfoghatják a gyerekeit és megfőzhetik, hogy legyen mit enni és hogy megtölthessék a hasukat. Ezért a mai napig sincsen béke a Nap és a Hold között. Így van.”

A Holdnak, a csillagoknak és a Tejútnak keletkezéséről azonban az észak-amerikai indiánok találták ki a legfurcsább históriát. Az egyik indián törzs harcba keveredett a szomszédos törzsszel, azonban rövidesen kibékültek. Sőt az egyik harcos összebarátkozott a szomszéd törzs Marinaua nevű harcosával és meghívta vendégségbe. Vendégség után hazakísérte újonnan szerzett barátját és útközben hátulról hirtelen levágta annak a fejét, a levágott fejet rátűzte egy botra és a botot leszúrta az úton. Arra jött Marinaua-nak egy törzsbelije, meglátta a levágott fejet és elszörnyedve vette észre, hogy a szemek fénylenek és a fej ajkai beszélni kezdenek. Rémülten hazaszaladt a falujába és odahívta a törzsbelieket. Azok megérkeztek a levágott fejhez, elsiratták a halottat, azután betették a fejet egy kosárba, s hazafelé indultak. Útközben azonban a fej kiharapta a kosár fenekét és leesett a földre. Ettől a harcosok mind megijedtek és féltek, hogy a varázslat őket is el fogja érni. Ezért otthagyták a fejet a földön és elfutottak. A fej azonban kiabált utánuk: „Barátaim, várjatok rám. Én is haza akarok menni.” A harcosok ettől még jobban megrémültek, hanyatt-homlok menekültek, azonban észrevették, hogy a fej sebesen gurul utánuk. Egy folyó felé vették az útjukat és azon keresztül úsztak. A fej mindenütt utánuk belevetette magát a folyóba, keresztülúszta azt és felkapaszkodott a túlsó parton. A harcosok felmáshoztak egy magas gyümölcsfára és ott gyü-

mölcsöket ettek. Azt hitték, hogy a fej nem veszi észre őket. A fej azonban a fa alá gurult és felkiabált, hogy neki is adjanak gyümölcsöt. Az egyik harcos erre ravasz csellel lehajított jó messze a fától egy szép érett gyümölcsöt. A fej elgurult a gyümölcs után, beleharapott, de amit megevett, mindjárt kijött a nyakán. Ezalatt a harcosok lemásztak a fáról, hazaszaladtak falujukba és bezárkóztak a házaikba. Egy pár perc múlva azonban az ajtónyílásokoktól át meglátták, hogy gurul a fej házaik felé s a fej szemeiből könnyek csorognak. A fej körülgurulta a házakat, folyton sírt és hajával törülgette könnyeit. Mikor látta, hogy régi barátai milyen kegyetlenek hozzá és nem akarják beengedni házaikba, azt mondta nekik, hogy el fogja változtatni alakját. De nem akar növény, gyümölcs vagy állat lenni, mert ezeknek hálátlan barátai hasznukat vehetik. Nem akar Nap lenni, mert akkor melegítené őket, nem akar eső lenni, mert akkor felüdítené őket. Ezért tehát vérért átváltoztatja szívérvánnyá, szemeit csillagokká és fejét a Holddá. Azután megátkozta barátait és azt mondta, hogy valahányszor ő mint telihold, meg fog jelenni az égen, a faluban a leányok és az asszonyok betegek lesznek. Marinaua beváltotta szavát: feldobta magát az égre, véréből lett a szívérvány, szemeiből a csillagok, fejéből pedig a Hold.

Hasonló meséket találunk a tűz keletkezéséről is. Érdekes azonban, hogy néha a földnek legtávolabbi pontjain élő vademberek egészen hasonló magyarázatokat találnak ki. Pl. a tűz keletkezését az indián is és a pápuák is úgy magyarázzák, hogy a tűz valamikor csak egy hatalmas férfinak vagy asszonynak a birtokában volt és tőle lopták el azután bátor fiatal férfiak, hogy a többi emberek is részesülhessenek a tűz áldásaiban. Aki ismeri a görög hitregéket, az tudhatja, hogy ugyanez a gondolat ott is megvan: Prometheus, a titán, lelopta a tüzet az égből, hogy boldogabbá tegye vele az embereket.

A legtöbb egyezést azonban a vízözön-legendában találjuk. Közép-Afrikát kivéve, a világnak minden táján megtaláljuk a meséket a vízözönről, a vízözöni pusztításairól és néhány ember megmeneküléséről. Van néhány ilyen primitív mese, amely, csodálatosan, szinte megmagyarázhatatlan módon hasonlít a Biblia elbeszéléséhez. A csendes-óceáni szigetek között van Palau szigete. Az itteni bennszülöttek azt mesélik, hogy valamikor néhány isten jött le a földre. Az emberek legtöbbje barátságtalan volt a vándorokhoz és csak egy fiatal leány volt hozzájuk kedves és vendégszerető. Az istenek hálából azt a tanácsot adták a leánynak, hogy bambusznádakból készítsen tutajt és üljön rá.

Az istenek távozása után jött a vízözön, amelyből csak ez a leány menekült meg. Az ő utódaiból lettek az emberek.

A vízözön-legendák között a legérdekesebb képzeletről az indián mesék tanúskodnak. Ezek szerint az egész föld egy teknősbéka hátán nyugszik, ez a teknősbéka pedig a tengerben úszik. Egyszer egy indián vadászat közben kergetett egy borzot, a borz lefutott az odújába. Az indián ki akarta ásni az odút, s közben kilyukasztotta a teknősbéka páncélját. Ezen a lyukon keresztül feljött a tenger vize, elárasztotta a földet és a vízözönt okozta. Általában véve legtöbb indián törzs a földet tengerben úszó szigetnek tartja. Ez a sziget valamikor a tenger mélyébe volt merülve és onnan egy madár emelte ki, annál a fűszálnál fogva, amely a szigetről felnyúlt a víz színe fölé.

A leggyönyörűbb világteremtési legendát a polinéziai szigetvilág bennszülötteinél találjuk. Elbeszélésük szerint a föld az anya, az ég az apa. Valamikor az ég szorosan rajta feküdt a földön. A három gyerek közül kettő, a tenger és az erdő, elhatározták, hogy megszabadítják anyjukat, a földet, apjuknak, az égboltnak terhétől. Az erdő gyökérlábait nekivetette a földnek és ágkarjaival feltolta az eget. A harmadik testvér, a szél azonban haragjában rázúdította a tenger vizét a szárazföldre. A tengeri állatok a szárazföldön maradtak. Erre a tenger visszakövetelte az állatokat a földtől. Küzdelem kezdődött az elemek között. Az ember sokat szenvedett ebben a küzdelemben. Az erdő segítette, mert fatörzseivel csónakot adott neki, indáiból pedig hálót; a szél azonban üldözte, mert felborította a csónakot és széttépte a hálót. Az Ég, az apa és a Föld, az anya, azóta is sokat szomorkodnák gyermekeik veszekedésén. Az apa könnyei az eső, az anya felszálló sóhaja a köd.

Az a vidék, amelyen ez a mese keletkezett, általában véve a legszebb meséket hozta létre. A pápuáknak és a maoriknak, valamint az ausztráliai négereknek a meséi a legszebbek és a legköltőibbek és nagy részük már igen közel van a mi népmeséinkhez. Nem rövid és együgyű kis mesék ezek, hanem érdekes hosszú történetek, amelyek nagy varázslók csodatetteiről és más dolgokról szólnak. Az egyik elbeszéli a bűvös faszobor történetét, amelyben egy fabálvány ordító hangjától mindenki meghalt, aki a közelébe ért, végül azonban a nagy varázstó legyőzte a bálványt és megsemmisítette ártalmas erejét. Egy másik mese elbeszéli, hogy amikor a nagy varázsló elhagyta a földet, akkor vele együtt eltűnt minden virág a földről és a virágokkal eltűntek a méhek is. Mikor azonban a varázsló meggyőződött az emberek engedelmisségéről, varázshatalmával megsegítette őket: méz helyett

édes fehér gyanta csepegett a fákról, majd pedig, amikor a varázslók felmentek a hegy tetejére, onnan az eltűnt nagy varázsló engedélyével nagy halom virággal tértek vissza, amelyet újra széthintettek a földön.

Az ilyen mesékben nemcsak az embereknek csapongó képzelete dolgozik, hanem még mindig az a törekvés, hogy megmagyarázzák a természet jelenségeit. Ez az ausztráliai mese is bizonyára tulajdonképpen azt akarja megmagyarázni, hogy miért van a tavasznak és az ősznek, a nyárnak és a télnak váltakozása, miért tűnnek el a virágok ősszel a földről, hogy tavasszal ismét megjelenjenek.

Ennek a mesének nemcsak a szépségében gyönyörködünk, hanem meglepődünk azon a csodálatos hasonlóságon, amelyet érzünk közte és az európai népmesék között. Bizonyítéka ez annak, hogy az ember, legyen fehér vagy színesbőrű, mennyire mindenütt egyforma, mennyire közősek a vágyai, érzései, erkölcsi felfogása és fantáziája, s amely a mesék színes és tarka világát teremti meg.

(megjelent: in: Harsányi Zsolt et al. szerk.: *A műveltség útja*, IV. kötet, 1929, 291–300. old.